

СЕРТИФІКАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

CERTIFICATION AS A TOOL FOR STUDYING THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS

У статті зазначено, що ефективність педагогічного впливу обумовлюється рівнем професійної компетентності вчителів, які повинні мати здатність до саморозвитку, самореалізації, креативності та самовдосконалення протягом професійної кар'єри. Розкрито сутність понять «професійна компетентність» та «педагогічна компетентність» та виокремлено їх компоненти. Визначено, що професійна компетентність є певним психічним станом, який зумовлює самостійну та відповідальну діяльність, оволодіння людиною здатністю й уміннями виконувати визначені професійні функції, а педагогічна компетентність є інтегральною характеристикою, яка має змогу визначати здатність розв'язувати професійні проблеми й типові професійні завдання, що виникають в реальних ситуаціях професійної педагогічної діяльності. Авторами доведено, що сертифікація є ефективним інструментом вивчення педагогічної компетентності педагогів, що зумовлює підвищення якості освіти в Україні. Зазначено етапи сертифікації вчителів початкових класів (оцінювання фахових знань та умінь учасників сертифікації шляхом їх незалежного тестування, самооцінювання учасником сертифікації власної педагогічної майстерності, експертне оцінювання професійних компетентностей учасників сертифікації шляхом вивчення практичного досвіду їхньої роботи) та особливості перебігу кожного з них. Авторами проаналізовано нормативні документи, які стосуються сертифікації, а саме: Положення про сертифікацію педагогічних працівників, Загальна характеристика тесту незалежного тестування фахових знань та умінь учителів початкових класів, Методика експертного оцінювання професійних компетентностей учасників сертифікації, Методичні рекомендації щодо заповнення учасником сертифікації анкети самооцінювання власної педагогічної майстерності. Зазначено переваги проходження сертифікації для педагогічних працівників, серед яких: встановлення щомісячної доплати; зарахування сертифікації замість атестації; можливість продемонструвати свій педагогічний досвід та отримати незалежну експертну оцінку; переосмислення власної педагогічної майстерності та мотивація до самовдосконалення; підвищення авторитету серед колег; можливість бути залученим до процедури сертифікації в якості експерта.

Ключові слова: сертифікація, вчитель початкових класів, педагогічна компетентність, експертне оцінювання

The article states that the effectiveness of pedagogical influence determined by the level of professional competence of teachers who must have the ability for self-development, self-realization, creativity and self-improvement throughout their professional career. The essence of the concepts "professional competence" and "pedagogical competence" is revealed and their components are distinguished. It was determined that professional competence is a certain mental state that leads to independent and responsible activity, a person's mastery of the ability and skills to perform certain professional functions, and pedagogical competence is an integral characteristic that can determine the ability to solve professional problems and typical professional tasks, which arise in real situations of professional pedagogical activity. The authors proved that certification is an effective tool for studying the pedagogical competence of teachers, which leads to an increase in the quality of education in Ukraine. The stages of certification of primary school teachers are indicated (evaluation of professional knowledge and skills of certification participants through their independent testing, self-assessment by the participant of his own certification pedagogical skill, expert evaluation of professional competencies of certification participants by studying the practical experience of their work) and the specifics of the course of each of them. The authors have analyzed regulatory documents that concern certification, namely: Regulations on the certification of pedagogical employees, General characteristics of the test of independent testing of professional knowledge and skills of elementary school teachers, Methodology of expert evaluation of professional competencies of certification participants, Methodological recommendations for filling in a self-assessment questionnaire of one's own pedagogical skills by a certification participant. The advantages of passing the certification for teaching staff are indicated, including: establishment of a monthly supplement; enrollment of certification instead of attestation; the opportunity to demonstrate your pedagogical experience and receive an independent expert assessment; rethinking one's own teaching skills and motivation for self-improvement; increasing authority among colleagues; the opportunity to be involved in the quality certification procedure an expert.

Key words: certification, primary school teacher, pedagogical competence, expert assessment.

УДК 373.3.091.12.011.3-051:005.962.131
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/62.1.30>

Зубцова Ю.Є.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Запорізького національного університету

Прядка Т.О.,
студентка II курсу магістратури факультету соціальної педагогіки та психології
Запорізького національного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді. Суспільні зміни викликають необхідність модернізації системи освіти, яка має допомогти кожному стати самодостатньою особистістю. Освітня реформа «Нова українська школа» стала суттєвим кроком до інноваційного та якісного навчання. Це стосується, насамперед, навчання в початковій школі, яка є важливою ланкою

у житті людини, і, в якій закладається ґрунт для подальшої освіти.

Ефективність педагогічного впливу визначається рівнем професійної компетентності вчителів, які як «агенти змін», повинні мати здатність до саморозвитку, самореалізації, креативності та самовдосконалення протягом професійної кар'єри.

Для визначення рівня компетентності педагогів в Україні у 2019 році з'явилась процедура пілотної сертифікації вчителів початкових класів Нової української школи, а вже у 2020–2023 рр. сертифікація як інструмент вивчення професійної компетентності вчителів активно впроваджується у систему зовнішнього забезпечення якості освіти України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність понять «професійна компетентність» та «педагогічна компетентність» стали об'єктом вивчення таких вчених як: М. Бойко, Я. Василькевич, В. Вишпольська, Ю. Задунайська, І. Зязюн, В. Каплінський, О. Кучерявий, Н. Сергієнко, О. Пехота, А. Федорович, А. Хуторський, В. Черноус, О. Шевченко, Т. Ширмова, М. Шмир, L. Holmes, R. Mansfield, M. Walters та інші. Науковці стверджують, що педагогічна компетентність являє собою сформованість професійних знань, навичок та особистих рис, які необхідні для продуктивного та ефективного освітнього процесу.

Сертифікація в системі зовнішнього забезпечення якості освіти та особливості її проведення вивчалися Н. Бібік, Ю. Боловацькою, Н. Брижак, Ю. Кавун, Ю. Кращенко, В. Макаровою, Л. Мироненко, О. Онопрієнко, С. Плахотнюк, О. Рудою, Н. Софій, Д. Трифановою та інші. На думку вчених, сертифікація є ефективним інструментом дослідження педагогічної компетентності та зумовлює підвищення якості освіти в Україні. Сертифікація вчителів початкових класів є пріоритетною, бо саме в молодшому шкільному віці закладаються ключові компетентності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Процедура сертифікації, яка наразі є добровільною, потребує подальшого масштабування. Відповідно вчителі початкових класів мають розуміти сутність сертифікації та переваги її проходження.

Мета статті – обґрунтувати значущість процедури сертифікації у визначенні рівня професійної компетентності вчителів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Професійна компетентність зумовлює якість та продуктивність професійної діяльності і виступає комплексом знань, умінь та навичок, цінностей, ставлень, які необхідні людині в певній професії. Оскільки процедурою сертифікації вивчається саме професійна компетентність педагога, звернімося до трактування цього поняття.

Загалом, професійна компетентність є певним психічним станом, який зумовлює самостійну та відповідальну діяльність, оволодіння людиною здатністю й уміннями виконувати визначені професійні функції. В. Вишпольська зазначає, що професійна компетентність – це професійні знання, вміння, ставлення, професійні якості особистості, які допомагають їй виконувати свої професійні обов'язки. Професійна компетентність виступає показником готовності випускника до виконання конкретної професійної діяльності на певному якісному рівні з використанням стійких професійно важливих якостей та досвіду [1, с. 57].

Щодо сутності поняття «педагогічна компетентність», то до прикладу, Ю. Задунайська, виділяє такі її компоненти: змістовний, який характеризується наявністю теоретичних та методологічних знань, які відповідають стандартам сучасної освіти; технологічний, що містить необхідні навички та вміння педагога методичного, проєктувального, комунікативного, конструктивного, креативного, оцінного та інформаційного характеру для здійснення освітнього процесу; особистий, що характеризує ставлення педагога до своєї професії, її особисту цінність, готовність до професійного зростання та удосконалення [2, с. 14].

Отже, педагогічна компетентність є інтегральною характеристикою, яка має змогу визначити здатність розв'язувати професійні проблеми й типові професійні завдання, що виникають в реальних ситуаціях професійної педагогічної діяльності, з використанням знань, професійного й життєвого досвіду, цінностей та нахилів.

Одним із сучасних та ефективних інструментів забезпечення якісної освіти в Україні є сертифікація вчителів, яка є зовнішнім оцінюванням професійних компетентностей педагогічного працівника та включає перевірку знань з педагогіки та психології, практичних вмінь застосування сучасних методів та технологій навчання і здійснюється шляхом незалежного тестування, самооцінювання та вивчення практичного досвіду роботи.

В Положенні про сертифікацію педагогічних працівників визначено особливості реєстрації для проходження сертифікації; проведення незалежного тестування учасників сертифікації; самооцінювання власної педагогічної майстерності з формування в учнів ключових компетентностей і вмінь; вивчення практичного досвіду роботи учасників сертифікації; визначення результатів сертифікації та видача сертифікатів тощо [7].

Також варто зазначити:

- сертифікація забезпечується Міністерством освіти та науки України, Державною службою якості освіти, Українським центром оцінювання якості освіти та регіональними центрами оцінювання якості освіти;

- передбачено добровільність процедури та можливість відмовитися від неї на будь-якому етапі;

- сертифікат, який діє три роки, є показником успішного проходження сертифікації;

- успішне проходження сертифікації визначається кількістю набраних балів, а пороговий бал щороку визначається комісією, що утворюється Державною службою якості освіти;

- інструментарій для проходження сертифікації є єдиним не залежно від регіону, в якому проживає учасник сертифікації.

Сертифікація, окрім безпосереднього забезпечення якості освіти, має за мету виявити та заохотити педагогічних працівників з високим рівнем педагогічної майстерності, а саме, розкривати таланти педагогів; покращувати та модернізувати освітні методики та професійні якості педагогів; спонукати педагогів до саморозвитку [7].

У 2022 та 2023 роках процес сертифікації вчителів початкових класів містив такі етапи: оцінювання фахових знань та умінь учасників сертифікації шляхом їх незалежного тестування, самооцінювання учасником сертифікації власної педагогічної майстерності, експертне оцінювання професійних компетентностей учасників сертифікації шляхом вивчення практичного досвіду їхньої роботи.

В попередні роки для вивчення практичного досвіду вчителя початкової школи використовувалися ще анкетування адміністрації (директора закладу загальної середньої освіти або / та заступника та керівника методичного об'єднання) та розв'язування учасником сертифікації педагогічних ситуацій.

Щороку на сайті Українського центру оцінювання якості освіти оприлюднюється алгоритм дій учасника сертифікації та подається детальна інформація щодо нормативних документів, перебігу сертифікації, реєстрації електронного кабінету, проведення незалежного тестування, апеляції та визначення результатів [8].

У 2023 році перший етап сертифікації вчителів початкових класів передбачав проведення незалежного тестування (11.03.2023), який організувався Українським центром оцінювання якості освіти та регіональними центрами. Тестування включало в себе 100 запитань, на виконання яких учасникам тестування було відведено 180 хвилин. Завдання оцінювались у 0 або 1 тестовий бал, відповідно максимальна кількість балів, яку можна було набрати, дорівнювала 100 балам.

Запитання включали такі напрями:

1. Управління освітнім середовищем (10 запитань).
2. Навчання учнів предметів (9 запитань).
3. Система теоретичних знань з освітніх галузей, визначених Державним стандартом початкової освіти (61 запитання).
4. Інформатична освіта та цифрове освітнє середовище (6 запитань).
5. Партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу (2 запитання).
6. Організація освітнього середовища (12 запитань) [6].

Після успішного проходження тестування, відбувається наступний етап сертифікації – самооцінювання власної педагогічної майстерності, яке проводить Державна служба якості освіти та її територіальні органи за допомогою інформаційно-аналітичної системи EvaluEd. Вчителі мають Методичні рекомендації щодо заповнення анкети самооцінювання. Анкета включає 60 тверджень, відповіді на які дозволяють виявити сильні та слабкі сторони своєї професійної діяльності [4].

Пріоритетним в процесі сертифікації вчителів початкової школи є етап експертного оцінювання практичного досвіду вчителя. Це пояснюється тим, що саме спостереження незалежних експертів-практиків за діяльністю учителя у реальному освітньому процесі дає найбільше відповідей щодо володіння ним професійними компетентностями.

До початку вивчення практичного досвіду роботи учасників сертифікації Державна служба якості освіти затверджує та оприлюднює на своєму офіційному вебсайті загальний список експертів, які можуть залучатися до проведення сертифікації; методичку експертного оцінювання професійних компетентностей учасників сертифікації; форму експертного висновку та методичні рекомендації експертам щодо її заповнення [7].

Демонстрація педагогічного досвіду відбувається протягом одного дня. В умовах військового стану експерти дистанційно спостерігають уроки вчителя, проведені онлайн– або офлайн в залежності від безпекової ситуації в регіоні проживання учасника сертифікації. Такий урок має відповідати провідним засадам Концепції «Нова українська школа» та довести, що учасник володіє методами компетентнісного навчання і новітніми освітніми технологіями.

Відповідно до Методики експертного оцінювання професійних компетентностей учасників сертифікації експертною групою передбачено вивчення 15 професійних компетентностей за 28 критеріями, визначених у Професійному стандарті. Основними методами збирання інформації є спостереження за навчальними заняттями, аналіз самопрезентації практичного досвіду, спостереження за самоаналізом навчального заняття, інтерв'ю. В робочій таблиці вивчення практичного досвіду двома експертами фіксується прояв кожного показника, а в Таблиці експертного оцінювання професійних компетентностей, виставляються бали (від 1 до 5) за кожен критерій [3].

На основі аналізу звітів за результатами сертифікації вчителів початкових класів 2020–2022 років (на матеріалах Українського центру оцінювання якості освіти), нами було встановлено, що незважаючи на те, що сертифікація вважається відносно новою процедурою, кожного року простежується тенденція до збільшення кількості зареєстрованих вчителів початкових класів. Також щороку збільшується й квота на сертифікацію педагогічних працівників. Такі результати вказують на перспективність сертифікації та її популярність серед вчителів початкових класів. Протягом 2020–2022 років в Україні отримали сертифікати 3098 вчителів початкових класів.

Розглянемо загальний портрет учасників сертифікації вчителів початкових класів. За даними звітів 2020–2022 років, середній вік учасника сертифікації – 41–50 років (40%). Найменша кількість учасників, які є старшими за 65 років (0,2%). Найчастіше у сертифікації приймають участь жінки (майже 100%). Середній стаж роботи учасника сертифікації – 21–30 років (40%). Найменша кількість педагогів, які мають стаж більше 40 років (менше 1%). Більше у сертифікації приймають участь вчителі міських шкіл ніж сільських (70%). 70% учасників сертифікації є вчителями початкової школи, які не мають педагогічного звання, але мають кваліфікаційну категорію – спеціаліст вищої категорії (50%) [8].

Підтверджують загальну тенденцію по Україні щодо бажання участі у сертифікації і результати проведеного нами опитування в місті Запоріжжя. Так, для визначення ступеня зацікавленості процедурою сертифікації, було проведено онлайн-опитування вчителів початкових шкіл міста (40 вчителів). Педагогам були поставлені наступні запитання:

1. Чи бажаєте ви прийняти участь в сертифікації вчителів початкової школи?

- а) Так (вже приймала участь)
- б) Не впевнена
- в) Ні, не бачу сенсу.

2. Яка ваша мотивація до прийняття участі в сертифікації вчителів початкової школи?

- а) прагнення до саморозвитку, самовдосконалення;
- б) бажання до виявлення свого педагогічного досвіду;
- в) потреба в оцінюванні своєї діяльності незалежними експертами;
- г) отримання цікавого досвіду;
- д) матеріальна винагорода;
- е) проходження сертифікації замість атестації;
- є) я не хочу приймати участь в сертифікації.

Отже, серед опитуваних переважала відповідь «Так або вже приймала участь» (75%). 15% випробуваних вчителів не впевнені у своєму рішенні. 10% випробуваних педагогів категорично проти участі в сертифікації. Не дивлячись на те, що частина педагогів не готова до такої процедури, все ж таки для переважної більшості, така процедура є престижною.

Щодо мотивації вчителів початкових класів до участі у сертифікації вчителів початкової школи, то було виявлено, що серед групи опитуваних переважає відповідь – бажання до виявлення свого педагогічного досвіду (25%); потреби в оцінюванні своєї діяльності незалежними експертами (20%); проходження сертифікації замість атестації (17,5%); матеріальна винагорода (17,5%); саморозвиток, самовдосконалення (5%); отримання цікавого досвіду (5%); не хочуть приймати участь в сертифікації 10% опитуваних.

Визначимо переваги проходження сертифікації:

– відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України Про встановлення доплати педагогічним працівникам за успішне проходження сертифікації (2020) педагогічним працівникам, які успішно пройшли сертифікацію, протягом дії сертифікату встановлюється щомісячна доплата в розмірі 20% посадового окладу пропорційно до обсягу педагогічного навантаження, що виконується працівником на цій посаді [5];

– успішне проходження сертифікації зараховується як проходження чергової або позачергової атестації педагогічним працівником з присвоєнням йому наступної категорії педагогічного працівника або підтвердження наявної вищої категорії;

– неуспішне проходження педагогічним працівником сертифікації не впливає на результати його чергової або позачергової атестації, підтвердження

наявної чи присвоєння наступної педагогічної категорії, продовження його роботи на відповідній посаді чи застосування до нього будь-яких заходів адміністративного впливу [7];

– можливість продемонструвати свій педагогічний досвід та отримати незалежну експертну оцінку;

– переосмислення власної педагогічної майстерності та мотивація до самовдосконалення;

– підвищення авторитету серед колег;

– можливість бути залученим до процедури сертифікації в якості експерта.

Висновки. Таким чином, можна вважати сертифікацію інноваційним та ефективним інструментом вивчення професійної компетентності вчителів початкової школи. Переважна більшість вчителів початкових класів вважають її важливим етапом свого професійного зростання та беруть участь в ній з метою самовдосконалення. Перспективами подальших досліджень є вивчення процедури сертифікації для вчителів математики та української мови та літератури.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вишпольська В. Ф. Зміст та структура професійної компетентності фахівця з міжнародних економічних відносин. *Вісник Запорізького національного університету*. 2018. № 1. С. 57–61.

2. Задунайська Ю. Формування професійної компетентності вчителя іноземної мови початкової школи. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/10/Стаття-1.pdf> (дата звернення: 13.10.2022)

3. Методика експертного оцінювання професійних компетентностей учасників сертифікації: наказ ДСЯО в редакції №01-10/32 від 21.02.2023 р. URL: <https://cutt.ly/uwhymPqr>

4. Методичні рекомендації щодо заповнення учасником сертифікації анкети самооцінювання власної педагогічної майстерності: наказ Державної служби якості освіти України № 01-10/50 від 06.03.2023. URL: <https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2023/03/MR-shhodo-zapovnennya-anketi-samoocinyuvannya.pdf>

5. Про встановлення доплати педагогічним працівникам за успішне проходження сертифікації: Постанова Кабінету Міністрів України № 113 від 19.02.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113-2020-%D0%BF#Text>

6. Про затвердження Загальної характеристики тесту незалежного тестування фахових знань та умінь учителів початкових класів, які виявили бажання взяти участь у сертифікації педагогічних працівників у 2023 році: наказ УЦОЯО № 6 від 23.01.2023 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/88235/

7. Про затвердження Положення про сертифікацію педагогічних працівників: Постанова КМУ від 27 грудня 2018 року № 1190. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1190-2018-%D0%BF#Text>

8. Сайт Українського центру оцінювання якості освіти. Сертифікація педагогічних працівників. URL: <https://testportal.gov.ua/uchasnyku-sertyfikatsiyi/#>